

UDK 272-528

272-543.7

272-549

<https://doi.org/10.53745/bs.95.2.12>

Primljeno: 12. 4. 2025.

Prihvaćeno: 10. 6. 2025.

Pregledni članak

Sakrament pomirenja pred izazovima suvremenih kriza

The Sacrament of Reconciliation Amid the Challenges of Contemporary Crises

Milan Dančuo

Sažetak

U ovom radu teološko-liturgijska analiza usmjeruje se prema sakramentu pomirenja pred izazovima suvremenih kriza. Nakon iskustva pandemije društvo se danas nalazi u potpuno novoj stvarnosti političkih, ekonomskih i ratnih nesigurnosti te je potrebno promišljati i predstaviti novu antropološku i liturgijsku perspektivu u sadašnjim životnim okolnostima koje postaju redovite. Suvremene krize nisu vezane samo uz aktualne promjene koje korjenito utječu na čovjekov način života i postojeće navike nego se čovjek posljednjih desetljeća nalazi pred krizama modernog vremena koje se izravno odražavaju na njegovo religiozno iskustvo i na shvaćanje sakramentalnosti u liturgijskim slavljinama. Odgovor na krize može biti ponovno otkrivanje smisla grijeha i istinskog značenja sakramenta pomirenja: donosi spasenje ako ga čovjek prihvća kao metanoju, izvorno evanđeoski čin stvarnog povratka Bogu i obnavljanja kršćanskog zajedništva. Obnovljeni obredni i teološki naglasci *Reda pokore* mogu poslužiti kao polazište za snažniji odgovor Crkve na različite krize i izazove u današnjem svijetu. Pokora oživljava krsni karakter i omogućuje povratak na stanje primljeno u krštenju. Time se u krštenom vjerniku obnavlja narušena milost kako bi darom Božjeg milosrđa mogao ponovno biti istinskim dionikom proslave Kristova djela spasenja u euharistijskom zajedništvu cijele Crkve.

Ključne riječi: liturgija, liturgijska teologija, sakrament, pomirenje, pokora, slavlje, obred

Abstract

In the paper, the theological-liturgical analysis focuses on the Sacrament of Reconciliation amid the challenges of contemporary crises. After the experience of the pandemic, society today finds itself in a entirely new reality of political, economic, and war insecurity. It is therefore necessary to reflect on and present a new anthro-

pological and liturgical perspective in the current life circumstances, which are increasingly becoming the norm. Contemporary crises are not only related to current changes and challenges that radically affect people's lives and existing habits; in recent decades people have been facing crises of modernity that directly reflect on their religious experience and understanding of sacramentality in liturgical celebrations. The response to crises can be the rediscovery of the meaning of sin and the true meaning of the Sacrament of Reconciliation: it brings salvation if people accept it as *metanoia*, an originally evangelical act of real return to God, and the renewal of Christian communion. The renewed ritual and theological emphases of the *Rite of Penance* can serve as a starting point for a stronger response of the Church to various crises and insecurities in the world today. Penance revives the baptismal character and enables a return to the condition received in baptism. Thus, the lost grace is restored in the baptized faithful so that, through God's mercy, he may once again participate in the celebration of Christ's work of salvation in the Eucharistic communion of the whole Church.

Key words: liturgy, liturgical theology, sacrament, reconciliation, penance, celebration, rite

Uvod

Nove okolnosti i izazovi s kojima se suočava suvremeno društvo snažno utječu na život Crkve i neposredno na liturgijska slavlja. Pastoralno djelovanje Crkve ostvaruje su u najvažnijem dijelu preko sakramentalnih i drugih liturgijskih slavlja jer je Crkva po naravi zajednica vjernika koja se okuplja u slavlju posadašnja Kristova djela spasenja. Pandemija COVID-19 donijela je novo iskustvo liturgijskih okupljanja koja su se održavala bez sudjelovanja vjernika ili s njihovim ograničenim brojem. Društvo se i danas nalazi u potpuno novoj stvarnosti političkih, ekonomskih i ratnih nesigurnosti te je potrebno promišljati i predstaviti novu antropološku i liturgijsku perspektivu u sadašnjim životnim okolnostima koje postaju redovite. Sve veća otuđenost čovjeka od društva i strah od različitih kriza na osobnoj i društvenoj razini donose velik izazov u raznim liturgijskim promišljanjima, ponajprije po pitanju povećavanja broja vjernika koji liturgijska slavlja prate preko televizijskog i radijskog prijenosa ili društvenih mreža na internetu. Potrebno je raspraviti o kvaliteti i smislu takvih prijenosa i o svrsi virtualnog sudjelovanja. Ostaje i dalje otvoreno pitanje slavlja euharistije, ali i drugih sakramenata, napose sakramenta pomirenja, koji se ne može ni u kojem slučaju slaviti virtualno jer se time zasjenjuje narav i smisao sakramentalne djelotvornosti (Tymister 2021, 189).

U ovom radu teološko-liturgijsko promišljanje usmjeruje se prema sakramentu pomirenja pred izazovima suvremenih krizâ. Suvremene krize nisu vezane samo uz pojavu pandemije proteklih godina ili uz aktualne promjene i izazove koji korjenito utječu na čovjekov način života i postojeće navike. Čovjek se posljednjih desetljeća nalazi pred krizama modernog vremena koje se izravno odražavaju na njegovo religiozno iskustvo i na shvaćanje sakramentalnosti u liturgijskim slavljinama. Za sakrament pomirenja uobičajava se u teološkim raspravama i u crkvenim dokumentima konstatirati da se u današnjem kontekstu nalazi u dubokoj krizi (Ivan Pavao II. RP 1984, 28). Analizirajući razdoblje nakon Koncila pojedini autori u teološkim promišljanjima i u pastoralnom djelovanju primjećuju smanjen interes vjernika za samo slavlje sakramenta. Međutim, može se ustvrditi da se sakrament pomirenja nalazi u krizi od samih početaka, od trenutka kada je drevna Crkva uvidjela da čovjek zbog svoje grešnosti i naklonosti grijehu nema snage sačuvati u sebi sakramentalnu milost krštenja kojom je primio potpuno oproštenje grijeha i otvorenu mogućnost sudjelovanja u punini božanskog života. Može li sakrament koji je u krizi postati odgovor na suvremene krize današnje kršćanske zajednice i osobne krize pojedinih vjernika postavlja se ovdje kao pitanje s mnogim izazovima, ali otvoreno kršćanskoj nadi da Božje milosrđe zahvaća ljudski život najviše u onom trenutku kada je čovjek možda najudaljeniji od Boga.

U prvom dijelu rada u osnovnim će se crtama predstaviti temeljni naglasci iz složene slike kriza u današnjem suvremenom svijetu bez namjere da se iznosi sustavan i iscrpan prikaz. Krize suvremenog čovjeka i kriza sakramenta pomirenja imaju isti korijen, a to je relativizacija grijeha i čovjekova otuđenost u samodostatnost pa će se pojam krize promatrati na istovjetnoj razini. U drugom dijelu rada predstaviti će se sakrament pomirenja kao način poimanja identiteta Crkve kroz povijest i danas. Iz povijesne analize razaznaje se da je pokornička praksa u Crkvi tijekom stoljeća doživjela najveće obredne promjene u odnosu na sva druga slavlja. Međutim, u isto je vrijeme postala znakom karakterističnog načina postojanja Crkve i kršćanskog svjedočenja u svijetu. U trećem dijelu predstaviti će se analiza obnovljenih obrednih i teoloških naglasaka sakramenta pomirenja proizašlih iz posljednje liturgijske obnove. Ti naglasci mogu poslužiti kao polazište za snažniji odgovor Crkve na različite krize i nesigurnosti u današnjem svijetu. Sakrament pomirenja može se slaviti još plodonosnije u pastoralnom djelovanju Crkve prema smjernicama Drugoga vatikanskog koncila. Naime, u slavlju sakramenta nalazi se niz važnih obrednih i teoloških naglasaka koji su prilika za odgovor i nadilaženje krize sakramentalnosti, čemu će se posvetiti pažnja u posljednjem četvrtom dijelu rada.

1. Krize suvremenog svijeta

1.1. Kriza poimanja grijeha

Prošlo stoljeće donijelo je snažan zaokret u čovjekovoj percepciji svijeta, vlastite egzistencije i sustava vrijednosti. Vrijeme nakon Drugoga vatikanskog koncila istodobno je otvorilo nove mogućnosti i pastoralne perspektive, ali je vrijeme prije i nakon Koncila bilo obilježeno naglašenom krizom sakramenta pomirenja i općenito kršćanske pokore. Uzrok krize sakramenta može se djelomično pronaći u neadekvatnosti tradicionalne pokorničke prakse, ali i u kulturnoj atmosferi koja je postepeno postala neosjetljiva na evanđeoski navještaj obraćenja i pokore (Hamelin 1980, 11). U korijenu takve perspektive nalazi se temeljit zaokret moderne kulture. Od društva, čiji je horizont života i poimanje svijeta obasjavao Bog stvoritelj, prelazi se na znanstvenu, tehničku i antropološku percepciju gdje se čovjek udaljuje od Boga. Cilj takvog zaokreta jest želja da čovjek postane jedini gospodar vlastitih izbora i budućnosti, obrazaca ponašanja i samodostatnih sustava vrijednosti (Ginami 1999, 22-23). Gubitak osjećaja za Boga donosi implicitno i gubitak percepcije grijeha, kao uvrede učinjene Bogu te posljedično odbijanje Božje volje i njegova plana spasenja u odnosu na čovjekovu egzistenciju. Uz promjenu načina razmišljanja na izmjenu antropološke paradigme utječe i neumorna potraga za materijalnim blagostanjem u suvremenom konzumerizmu. Prosječnom čovjeku u današnjem sustavu vrijednosti važno je da se dobro osjeća, da si osigura potrebna materijalna dobra za vlastito korištenje i konzumaciju (Brunk 2018, 341).

Kompleksnoj slici suvremenih kriza, ali i reduciranog shvaćanja sakramenta pokore, uzroci se nalaze i u »promjeni društvene i osobne svijesti koja se dogodila pod dugotrajnim utjecajem subjektivističkih i relativističkih životnih filozofija, kao i pod snažnim utjecajem javnog mnijenja i medija na razumijevanje osobnih i društvenih odnosa, prava i obveza« (Tamarut 2007, 697). U aktualnim filozofskim i antropološkim razmišljanjima ističe se pojava tzv. svijeta *post-truth* u kojem objektivne činjenice ne utječu na oblikovanje javnog mnijenja, nego se ono oblikuje emocijama i osobnim uvjerenjima. Američki filozof McIntyre u aktualnom kontekstu pristupa sistematski fenomenu svijeta *post-truth* koji zahvaća čovjekov cjelokupni društveni i politički život. McIntyre naglašava da se prefiks *post* ne odnosi na vremenski slijed, nego na značenje da čovjek promatra istinu kao nešto što je potpuno nevažno (McIntyre 2018, 5). U takvoj perspektivi današnjih izazova mnogi kršćani doživljavaju vjeru na razini unutarnjeg iskustva bez razumijevanja i integriranja njezine praktične, društvene i eklezijalne vrijednosti. Iz toga se razloga sakrament pomirenja ne

doživljava kao susret i pomirenje s Bogom i kršćanskom zajednicom, nego se sakramentalnost svodi na moral u smislu propisa na čije bi se poštivanje sveo čitav moralni život.

1.2. Kriza sakramenta pomirenja

Gubitak osjećaja za grijeh uzrokuje i krizu sakramenta pomirenja. U prošlom stoljeću dogodio se rapidan prijelaz od »moralizma«, stava u kojem se sve promatra kao grijeh, do »amoralizma«, stava u kojem se ništa ne doživljava kao grijeh. Iako se i dalje očituje potreba za duhovnim, ona se više ne usmjeruje prema sakramentu pomirenja već ostaje u okvirima individualnog intimizma. Dio odgovornosti leži i na neprikladnoj pokorničkoj praksi kroz povijest. Dugi niz stoljeća osjećaj za grijeh formirao se na temelju komparacije s normama i moralnim zakonom, a ne u odnosu na Božje milosrđe i poznavanje Božje riječi u interpretaciji pojedinih zapovijedi. Iako je čovjek po prirodi obredno biće, danas se općenito prepoznaje kriza obrednosti u sekulariziranom svijetu u kojem se značajno izmijenilo antropološko gledište. Čovjek u suvremenom mentalitetu odbija propise i obveze, a u ljudskoj egzistenciji Bog se ne pojavljuje kao pitanje. Bog ipak ne nestaje u potpunosti iz čovjekova života, ali se stvara tendencija da se duhovno iskustvo ne živi u ritualiziranom i normativnom svijetu vjere. Nova antropološka stvarnost konfigurirana je novim tehnologijama, internetom i društvenim mrežama. Čovjek mijenja percepciju nakon pristupanja mreži, živi u virtualnosti i dolazi u opasnost gubitka svoga identiteta i osjećaja za bližnje koji su uz njega (Belli 2020, 48-49). Današnji izazovi i stvarnost gubitka vlastita identiteta dovode često do napuštanja pokorničke prakse. Suvremene krize i gubitak osjećaja za grijeh mogu se stoga najbolje prepoznati u krizi sakramenta pomirenja. Među onima koji ipak pristupaju sakramentu, mnogi kršćani ograničavaju se na iznošenje popisa svojih grijeha, često ponavljanih, unatoč prolasku vremena i promijenjenim životnim okolnostima. S druge strane, mnogi vjernici u sakramentu pronalaze psihološko rasterećivanje za vlastite životne poteškoće ili frustracije.

Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici Hrvatske biskupske konferencije iz 2008. godine ističe iz crkvene pastoralne perspektive nekoliko razloga krize, odnosno pada interesa za pristup sakramentu pomirenja. Ne prepoznaje se na prvome mjestu njegova vrijednost i značenje za cjelokupan kršćanski život. Uz manjkavo poimanje Boga i grijeha odvija se i promjena u shvaćanju moralnih vrijednosti u pogrešnom smjeru, odnosno shvaćanje obraćenja koje nije u evanđeoskom duhu. Obraćenje se promatra kao usklađivanje

s određenim zakonom i samim sobom ili s vlastitim idealom, a ne toliko kao susret s Bogom. Nije zanemariva ni neosjetljivost prema eklezijalnoj dimenziji spasenja u sve većoj individualizaciji današnjeg čovjeka. U obrednoj formi primjećuje se da slavlje sakramenta prenaplaćava važnost same ispovijedi grijeha, umanjujući vrijednost obraćenja i zadovoljštine, ili se uobičajen formalizam susreta sa svećenikom lišava ljudske spontanosti. Direktorij ističe da napredak znanosti i psihologije utječe na izmijenjeno poimanje grijeha koje uklanja subjektivnu odgovornost i može se opravdati traumama, kompleksima ili drugim razlozima (Hrvatska biskupska konferencija 2008, 131). U takvom izmijenjenom sustavu vrijednosti i mentalitetu relativizma izazov je istaknuti kršćanski poziv na pokoru i obraćenje. Iako se moderni čovjek emancipirao od svakog tereta i obveze te si osigurao materijalno blagostanje, potpunu slobodu i autonomiju, nije zbog toga postao sretniji ili slobodniji. U sekulariziranom i emancipiranom svijetu čovjek nije pobijedio strah jer i dalje osjeća nemir, u potrazi je za sigurnošću i oprostom (Ginami 1999, 24-25). Događaji pandemije, razornih prirodnih katastrofa, aktualnih ratnih i ekonomskih nesigurnosti osvješćuju stanje ljudske krhkosti i ograničenosti. Stoga odgovor na suvremene krize može biti otkrivanje istinskog značenja sakramenta pomirenja: ono donosi spasenje ako ga čovjek prihvaća kao izvorno evanđeoski čin, metanoju, kao čin stvarnog povratka Bogu i obnavljanja kršćanskog zajedništva.

2. Identitet Crkve u sakramentu pomirenja

U Svetom pismu prevladavaju tri osnovne teme u odnosima Boga i čovjeka: grijeh, milosrđe i obraćenje. Grijeh je ušao u svijet po čovjekovoj zloporabi darovane slobode, ali se Bog Jahve u Starom zavjetu objavljuje kao Bog vjeran Savezu. Božjim milosrđem zahvaćeno je i čovjekovo iskustvo grijeha koji prima novu priliku, a vjernost Savezu iziskuje obraćenje kako pojedinca tako i zajednice. Novi zavjet predstavlja novost Saveza u kojem je punina Krist i njegovo vazmeno otajstvo. Očevo milosrđe nastavlja se po Duhu Svetom u kršćanskoj zajednici koja se rađa iz događaja Kristova uskrsnuća (Maggioni 1967, 550). Navještaj o vremenu obraćenja i oprosta postaje tako sastavnica navještaja radosne vijesti. Poziv na metanoju pojavljuje se u novozavjetnim tekstovima kao neizostavan uvjet za svako oproštenje grijeha. Odjekuje u Kristovu povijedanju koji pridaje sebi moć otpuštanja grijeha, ali je prenosi i na svoje učenike (Santantoni 1998, 116). Tema oproštenja grijeha i pomirenja zastupljena je i u teologiji sv. Pavla, koja je snažno utjecala na prve kršćanske zajednice. Oproštenje grijeha po Kristovoj smrti i uskrsnuću vjerniku donosi pomirenje

s Bogom: »Doista, ako se s Bogom pomirismo po smrti Sina njegova dok još bijasmo neprijatelji, mnogo ćemo se više, pomireni, spasiti životom njegovim. I ne samo to! Dičimo se u Bogu po Gospodinu našem Isusu Kristu po kojem zadobismo pomirenje« (Rim 5,10-11). Pomirenje s Bogom za vjernika donosi korjenitu egzistencijalnu promjenu te mu je upućen poziv na svetost.

2.1. *Praksa prvih kršćanskih stoljeća*

Autor Poslanice Hebrejima ne poznaje mogućnost pokore, odnosno pomirenja nakon primljenog krštenja: »Zaista, onima koji su jednom prosvijetljeni, i okusili dar nebeski, i postali dionici Duha Svetoga, i okusili lijepu riječ Božju i snage budućega svijeta, pa otpali, nemoguće je opet se obnoviti na obraćenje kad oni sami ponovno razapinju Sina Božjega i ruglu ga izvrgavaju« (Heb 6,4-6). Ipak, sredinom 2. stoljeća propovjednik Herma u djelu *Pastir*, svjestan težine dostizanja evanđeoskog ideala svetosti, dopušta novo pomirenje, ali samo jednom u životu (Johnson 2009, 57). U prvim stoljećima vjernik koji počinu težak grijeh kao što su ubojstvo, preljub ili otpadništvo od vjere može pristupiti samo jednom pomirenju (Caspani 2017, 398). Za otpuštanje manjih grijeha smatrani su dovoljnima molitva, post, milostinja i pomirbena snaga euharistije. Za teže grijehе tzv. *kanonska pokora* postaje put obraćenja koji započinje pred kršćanskom zajednicom svečanim obredom pod predsjedanjem biskupa na početku korizme. Tertulijan je naziva *paenitentia secunda*, što pokazuje jasnu poveznica s krštenjem (Mazza 2001, 20). Javni čin ne iziskuje javno ispovijedanje grijeha, nego je pokornik svoje grijehе prethodno izrekao biskupu u privatnom razgovoru. Ulazak u obred pokore već označava prepoznavanje vlastita stanja grešnosti. Biskup polaže ruke na pokornike, pokriva ih s kostrijeti i na kraju obreda izgoni iz crkve da simbolički označi zabranu pristupanju pričesti do dana pomirenja. Od trenutka ulaska u obred pokore, zajednica prati molitvom pokornike tijekom cijelog puta obraćenja (Hamelin 1980, 36). Takav put može trajati mjesecima, ali i godinama i obilježen je pokorničkim djelima kao što su bdjenja, postovi, naricanja, molitve, djela ljubavi, koja pokornik treba vršiti i privatno i javno. S obzirom na to da su i nakon završetka pokore ostale za pokornika vrijediti pokorničke zabrane, pomirenje je u praksi prezahtjevno. Vjernici ga ili izbjegavaju zbog straha od ponovnog pada ili ga odlažu za kraj života kao pripremu za dobru smrt, čime se već tada vršenje pokore počinje svoditi na individualni put, bez sudjelovanja kršćanske zajednice i rigoroznog pokorničkog hoda. Tako se u prvim kršćanskim stoljećima stvara pokornička i sakramentalna praznina (Caspani 2017, 398).

Na temelju krštenja i na tragu novozavjetne perspektive drevna Crkva sebe shvaća kao zajednicu svetih. Započeti samo jedno dopušteno pomirenje znači donošenje jednom za svagda radikalne promjene života i odricanje od grijeha (Pieri 2017, 431). S početkom progona koncept svetosti u zajednici dolazi u krizu jer je bilo onih koji su zaniijekali vjeru ili je odbacili da sačuvaju život, a zatim mole oprost i povratak u crkveno zajedništvo. U krizu dolazi identitet Crkve: Treba li zajednica sačuvati svoju svetost udaljujući sve grešnike iz nje ili biti zajednica grešnika kojima je oprošteno i koji trebaju naviještati Božje milosrđe i prihvaćati pripadnike zajednice koji su pali u grijehu? Prevladao je ovaj drugi stav, ali su pokorničke zabrane postale još strože, čime se u pokori ostaje cijeli život (Pieri 2017, 444). Grijeh počinjen jednom poprima postepeno puno veću težinu nego primljeni oprost. Nadalje, dolazi i do promjene mentaliteta: dok se u prvoj Crkvi krštenik već osjeća otkupljenim jer je članom svete Crkve, kasnije se, pomoću promjene života u odnosu na Božje i crkvene zapovijedi te dobrim djelima i pobožnim činima, treba pripremiti za otkupljenje nakon zemaljskog života (Kunzler 2020, 391).

2.2. Pomirenje od 7. do 20. stoljeća

Kako bi se ispunila pokornička i sakramentalna praznina prvih stoljeća, od 7. stoljeća nastaje novi način pomirenja u kršćanskim zajednicama na području današnje Velike Britanije i Irske, koji se počinje širiti i po kontinentu zahvaljujući misionarskom djelovanju sv. Kolumbana i njegovih redovnika. Iako u početku Treći koncil u Toledo 589. godine osuđuje takvu praksu nazivajući je *tam exsecrabilis praesumptio*, već Koncil u Chalon-sur-Saône sredinom 7. stoljeća dopušta novu upotrebu. U odnosu na staru kanonsku pokoru, nova praksa predviđa privatno pomirenje (*paenitentia privata*) s mogućnošću ponavljanja (Florio i dr. 2003, 73). Sam pokornik, kada osjeti potrebu, ispovijeda svoje teške i lake grijehe, ali ne više biskupu, nego svećeniku. U materiju pomirenja tako ulazi i materija koja inače ne bi ulazila u kanonsku pokoru. Svećenik pokorniku na temelju pokorničke knjige izriče pokoru koju treba izvršiti. Za svaki počinjeni grijeh propisana je određena pokornička tarifa. U počecima pokornik najprije vrši pokoru pa se vraća po odrješenje, ali zbog različitih okolnosti kasnije dobiva odmah odrješenje nakon čina ispovijedi, obvezujući se da će pokoru izvršiti naknadno (Mazza 2001, 33). Takav se običaj od 9. stoljeća očuvao sve do danas. Tarife se sastoje načelno u postovima, koji se mogu kao i u kanonskom pomirenju vršiti više mjeseci pa i godina. Problem nastaje kasnije kada pokornik uz post i druge oblike osobnog mrtvljenja pokoru posta može

dodijeliti drugoj osobi u zamjenu za novac ili druga dobra pa se gubi smisao ispravne zadovoljštine za grijeh. Međutim, nema više strogih pokorničkih zabrana nakon završetka pokore pa time ni ograničenja za pristupanje slavlju euharistije i pričesti, iako je eklezijalni karakter i uloga kršćanske zajednice u takvoj vrsti pomirenja u potpunosti zanemarena (Hamelin 1980, 40).

Karolinški reformatori još se u 9. stoljeću zalažu za drevni red pomirenja koji opstaje do 12. stoljeća za javne grijeha (*paenitentia sollemnis*), ali je tzv. tarifna pokora prevagnula (Santantoni 1998, 156). Time Crkva u srednjem vijeku pokazuje različita oblića povezana s drukčijim načinima shvaćanja pomirenja. Iako se od 9. stoljeća mijenja forma sakramenta, značenje pomirenja ostaje isto sve do danas. Različita su i značenja u odnosu na element koji se smatra središnjim u sakramentu, a time i odlučujućim za dobivanje oprosta. Na početku se još radi o kajanju i zadovoljštini: vršiti pokoru znači postiti, ali kada postovi postaju prezahtjevni, dolazi do pokorničkih hodočašća (*paenitentia publica*) i do prepuštanja pokore drugima (Florio i dr. 2003, 79). Značenje pokore se gubi jer činiti pokoru znači okoristiti se besplatnim Božjim darom i vlastitom pokorom. Od takvih iskrivljenih poimanja pomirenja kroz pokoru proizlaze i druge devijacije: prodaja oprosta grijeha i kupnja indulgencija, čime se počinje stvarati veliki jaz između bogatih i siromašnih grešnika. S obzirom na to da se izgubio osjećaj za vršenje pokore i zadovoljštine za grijeh, središnji element u sakramentu postaje ispovijed: pomirenje znači ispovijediti se jer stvarna pokornička radnja postaje optužba grijeha (Mazza 2001, 37). Toj novoj praksi pomirenja ili ispovijedi Četvrti lateranski koncil 1215. godine dodaje pravni karakter, nalažući obveznu ispovijed jednom godišnje vlastitom svećeniku.

Krajem 13. stoljeća teološki i pastoralni razvoj sakramenta stavljaju u središte odrješenje u odnosu na ispovijedanje grijeha: činiti pokoru počinje označavati biti odriješeni. Središnjost odrješenja u sakramentu pomirenja potvrđena je Tridentskim koncilom sredinom 16. stoljeća, koji ga u raspravi protiv reformatora definira kao sudski akt, a tako ostaje do 20. stoljeća. Preko sudske metafore pomirenje se činom ispovijedi doživljava kao sud, grijeh je zločin, pokornik je optuženik, službenik je sudac. Takvom se činu vjernik mora podvrgnuti da bude odriješen i da primi euharistiju (Florio i dr. 2003, 97). Između ispovjednika i pokornika stvara se odmak sličan kao i između onoga koji sudi i koji je suđen. Takav odmak najbolje se vidi u ispovjedaonici, koja se nakon Tridentskog koncila smješta u sve crkve kao mjesto slavlja sakramenta. Uz navedeno, dolazi i do različitih derivacija: kajanje se pretvara u skrupulozno preispitivanje grijeha, ispovijed u popis grijeha, zadovoljština za grijeh u neku vrstu molitve za recitiranje poslije odrješenja, odrješenje postaje nagrada za

pristup pričesti (Nocent 1986, 190-191). Besplatan dar oprosta pretvara se tako u razmjenu: zbog pristupanja ispovijedi dobiva se odrješenje pa se može primiti pričest. Zaboravlja se pritom da je oprost nezaslužena milost koja čovjeka dostiže dok je još grešnik i da je Božje milosrđe ono što potiče čovjekovo obraćanje, a ne obrnuto (Colombo 1983, 566).

2.3. Pomirenje danas

Sredinom prošlog stoljeća zbog nepromijenjene pokorničke prakse i pravnog aspekta ispovijedi primjećuje se u pastoralnom djelovanju znatan pad interesa za sakramentom pomirenja. Crkva reagira pokušajem obnove terapeutskog koncepta pomirenja i brojnim inicijativama da se probudi sakramentalna praksa, ali ostaje činjenica da se pred novim antropološkim i društvenim izazovima sakrament počinje sve manje prakticirati. Teško se moglo nadvladati sudsko i pravno shvaćanje slavlja pomirenja koje je mnoge vjernike udaljilo od pristupanja sakramentu (Hamelin 1980, 3). Različita značenja kroz povijest za slavlje ili činjenje pokore manifestiraju se i u različitim imenima koje sakrament dobiva: od sakramenta *pokore* preko sakramenta *ispovijedi* do sakramenta *oprosta* i *pomirenja*. Nakon Drugoga vatikanskog koncila započinje otkrivanje značenja pomirenja u originalnom značenju metanoje, odnosno obraćanja po uzoru na prve kršćanske zajednice kao temeljne dimenzije cijelog kršćanskog života. To je od krštenja put obraćanja i trajan pokušaj, zapravo uvijek nedovršen, da se prione Kristu. Na tom putu sakrament pomirenja može postati mjesto na kojem se zastaje poslije padova i životnih lutanja da se susretne Božje milosrđe koje obnavlja čovjekovo narušeno dostojanstvo (Costanzo 2018, 16).

Apostolska konstitucija o liturgiji *Sacrosanctum Concilium* u općim načelima nalaže sljedeće: »Neka se obredi i obrasci pokore tako prerade da jasnije izraze narav i učinak sakramenta« (Drugi vatikanski koncil SC, 2008, 72). Liturgijska obnova nakon Koncila izvršila je odredbu izdavanjem obnovljenog obreda pokore u tipskom izdanju *Ordo paenitentiae* od 2. prosinca 1973. godine. U hrvatskom prijevodu posljednje popravljeno i dopunjeno izdanje *Reda pokore* odobrila je Hrvatska biskupska konferencija uz potvrdu Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, a liturgijska knjiga objavljena je 2009. godine. Novost preuređenog i obnovljenog obrednika jest da je uz *Red pojedinačnog pomirenja pokornika* predviđen *Red pomirenja više pokornika s pojedinačnom ispovijedi i odrješenjem*, *Red pomirenja više pokornika s općom ispovijedi i odrješenjem* te pokornička nesakramentalna slavlja (Rimski obrednik RP 2009, 15-37). Novi *Red pokore* pruža nove pastoralne mogućnosti i oblike zajedničkih slavlja pa i

sam naslov obredne knjige upućuje na različita sakramentalna i pokornička slavlja sakramenta pomirenja. U slavlju pomirenja moguće je pronaći odgovore na suvremene krize pa se ovdje u kratkim crtama mogu analizirati njegovi temeljni obredni i teološki naglasci.

3. Temeljni naglasci obnovljenog Reda pokore

3.1. *Novi obredni naglasci*

3.1.1. Važnost nove obredne strukture

Novi *Red pokore* temeljito je obnovljen liturgijskom obnovom nakon Drugoga vatikanskog koncila, što se može prepoznati u duboko ljudskoj dimenziji pokorničkog jezika unutar obreda. Pravna terminologija koja je sačuvana pročišćena je od izvorne krutosti i ispunjena teološki blažom terminologijom s naglaskom na odnos između Boga i čovjeka, ali i između vjernika međusobno. Prisposoba o milosrdnom Ocu zauzima istaknuto mjesto u obrednim tekstovima, a biblijski jezik je naglašen i uređen po mjeri čovjeka (Bracchi 1991, 506). Obredna struktura sakramenta doživjela je značajne promjene ne samo s uvođenjem Božje riječi i promjenom sakramentalne formule odrješenja nego i s obnovom eklezijalne dimenzije slavlja. Međutim, u crkvenom pastoralnom djelovanju vjernici i dalje većinom pristupaju pojedinačnoj ispovijedi, a zajednička slavlja pomirenja ili pokornička slavlja iznimno su rijetka pa se sakramentalno pomirenje i dalje živi izvan eklezijalnog i slavljeničkog konteksta (Valli 2017, 407). Može se s razlogom govoriti o krizi slavljeničke forme, iako je obred značajno liturgijski i teološki prerađen i prilagođen suvremenim prilikama. Slavlje sakramenta ne može biti samo moralna i etička prosudba ili osuda osobnog života, niti je samo osobna ispovijed. Danas je potrebno osvijestiti da je sakrament pomirenje s Bogom i ponovno zajedništvo s Crkvom, inače se u protivnom osobna ispovijed svodi na anonimnost i individualiziranje svih elemenata. Osiromašenje obrednih elemenata dovodi do neformalnosti i veće personalizacije tako da mnogi vjernici sakrament doživljavaju tek kao osobni susret i razgovor sa svećenikom.

Međutim, u slavlju sakramenta pomirenja postoji nekoliko važnih obrednih elemenata koje je potrebno jednako vrednovati u pastoralnom djelovanju. To su čin prijama pokornika, navještaj Božje riječi, ispovijed grijeha i prihvatanje zadovoljštine, pokornikova molitva kajanja i svećenikovo odrješenje te iskazivanje hvale Bogu i otpust pokornika. Kroz navedene obrede i njihovo simboličko značenje otkrivaju se temeljne vrijednosti novog ustroja: poveza-

nost sa životom Crkve, sakramentom milosti koji započinje i koji se nastavlja, pri čemu se ne radi samo o sredstvu za dobivanje odrješenja (Crnčević i Šaško 2009, 228). Svaki od navedenih elemenata može postati plodonosan ako se iskoriste njegove mogućnosti. Uvodni obredi koji započinju znakom križa i pozdravom uvode u sakramentalno događanje kojem je Bog prvi subjekt i izvor milosrđa, a ne samo vjernik koji je pristupio sakramentu jedino da ispovijedi grijehe i primi odrješenje. Navještaj Božje riječi, koji se danas uglavnom zanemaruje i redovito izostavlja, označuje da sakramentalnost ima izvor u Bogu koji se otajstveno uprisutnjuje. Sveto pismo osvjetljuje grijehe, poziva na obraćenje i povjerenje u Božje milosrđe. Svećenik kroz slušanje pokornikovih grijeha nije samo slušatelj nego služitelj Božjeg milosrđa koje se daruje po djelovanju Crkve. Iskazivanje hvale Bogu i otpust na kraju prilika je za zahvalu i radost pojedinog vjernika i kršćanske zajednice za primljeni oprost i pomirenje (Valli 2017, 417).

3.1.2. Molitva odrješenja

Posebna pozornost usmjeruje se prema preuređenoj molitvi odrješenja: »Bog, Otac milosrđa, koji je smrću i uskrsnućem svojega Sina pomirio sa sobom svijet i izlio Duha Svetoga za otpuštenje grijeha, neka ti po službi Crkve udijeli oproštenje i mir. I ja te odrješujem od grijeha tvojih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga« (Rimski obrednik RP 2009, 46). Molitva je velika novost u odnosu na prethodnu liturgijsku i obrednu praksu. U prvim kršćanskim stoljećima nema fiksne formule za odrješenje, djelotvornost slavlja pomirenja nalazi se u činu pomirenja s Crkvom. U skolastičkoj teološkoj misli dotadašnje molbene deprekativne formule mijenjaju se u indikativne. Molitveni izričaj *Ego te absolvo* postaje *forma sacramenti*. Tridentska obredna knjiga *Rituale Romanum* iz 1614. godine ujedinjuje *Misereatur* i *Indulgentiam* s indikativnom formulom odrješenja snažnog pravnog karaktera: *Dominus noster Iesus Christus te absolvat, et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis et interdicti, in quantum possum, et tu indiges. Ego te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen* (*Rituale Romanum* RM 1614, 51-52). Današnja formula odrješenja prerađena je i odgovara temeljnoj anamnetsko-epikletskoj strukturi liturgijske molitve. Spominje se povijest spasenja s trinitarnom strukturom i ističe se spasenjsko značenje Crkve. Obnovljena je eklezijalna dimenzija pokore i pomirenja, iako ostaje indikativna formula. Sama molitva postaje navještaj koji otuđenog čovjeka pogođenog krizama vraća u krilo milosrdne Božje ljubavi i kršćanske zajednice.

Dakle, u molitvi odrješenja moguće je iščitati nove teološke naglaske: pomirenje dolazi od milosti Oca, pokazuje se povezanost između pomirenja pokornika i Kristova vazmenog otajstva. Ističe se zatim uloga Duha Svetog u oproštenju grijeha te se naglašava eklezijalni karakter sakramenta s obzirom da je pomirenje s Bogom slavljeno i ostvareno po službi Crkve (Mazza 2001, 146). Molitva odrješenja omogućuje da se pomirenje ne promatra kao privatni čin ispovijedi, nego kao uvođenje u dinamiku povijesti spasenja i Božjeg milosrđa. Kroz tekst se naglašava da je Bog izvor sakramentalnog pomirenja i otpuštanja grijeha. Naslov »Otac milosrđa« (lat. *Pater misericordiarum*) nadovezuje se na novozavjetne tekstove (2 Kor 1,3), a ističe da Bog neprestano i trajno očituje svoje milosrđe (Valli 2017, 420). Sakrament tako postaje nastavak povijesti spasenja i Božje djelo milosrđa. Molitva naglašava da je vrhunac Božje ljubavi i milosrđa prema čovjeku očitovan u otajstvu Kristove smrti i uskrsnuća po kojemu je Otac pomirio svijet sa sobom. Izlijevanje Duha Svetog za otpuštanje grijeha plod je istoga vazmenog otajstva, a istim plodom se u Crkvi nastavlja Kristovo djelo otkupljenja, djelo oslobađanja i odrješenja od grijeha (Crnčević i Šaško 2009, 231). Prvi dio obrasca završava anamnetsko-deprekativnim izricanjem želje da Bog udijeli oproštenje i mir. Gestom polaganja ruku nad pokornikovu glavu snažnije se epikletski naglašava prisutnost Duha Svetog, koji je u slavlju kao plod Kristova vazmenog otajstva izliven za oproštenje grijeha. U drugom dijelu molitve indikativno-deklarativnog karaktera i dalje je naglašen juridički element, ali se služba Crkve u sakramentu pomirenja ne može svesti samo na svećenikov čin odrješenja. Stoga je važno uvijek naglašavati da je pomirenje otajstvo Božjeg milosrđa koje po svećeničkoj službi Crkve daruje oproštenje, mir i odrješenje od spona grijeha. Izvor oproštenja jest Bog, a svećenik je u poslanju i svećeničkoj službi Crkve služitelj toga Božjeg davanja, kako naglašava termin »po službi Crkve« (Crnčević i Šaško 2009, 232).

3.2. Obnovljeni teološki naglasci

3.2.1. Status grijeha

Gubitak osjećaja za grijeh u životu današnjeg čovjeka navodi na zaključak da u kršćanskim zajednicama postoji krajnja potreba za preispitivanjem načina na koji se slavi sakrament pomirenja kako se s prolaskom vremena ne bi izgubila njegova snaga i učinkovitost (Valli 2017, 414). *Red pokore* u obredu donosi stoga obnovljene teološke naglaske na tragu biblijske tradicije u odnosu na grijeh, milosrđe, obraćenje i zajedništvo, koji mogu postati novi navještaj

pred suvremenim krizama. Grijeh nije samo osobna stvarnost nego je uvreda Bogu i rana unutar Crkve: pokornik se pomiruje i s Bogom i s Crkvom te čitava kršćanska zajednica sudjeluje u pomirenju svojih članova (Šaško 2000, 26). Obredi i uvodne napomene *Reda pokore* prožeti su teološkim razmišljanjima o stvarnosti grijeha kao svjesnog odbacivanja Kristove otkupiteljske ljubavi koje ranjava Krista i samu Crkvu. Grijeh po svojoj naravi stvara podjelu i odvaja-nje ne samo između čovjeka i Boga nego i između Crkve i Krista. Neposredno značenje i temeljna milost sakramenta pomirenja je povratak u zajedništvo Božjeg naroda i ujedinjenje sa samim Bogom. Kada sagriješi, pojedini vjernik odbacuje darovanu milost i individualni Božji dar. Odbacivanje je osobno, ali ne i privatno jer svi darovi i sve milosti darovane su pojedinom vjerniku za izgradnju cijele Crkve. Iako se grijesi ispovijedaju pojedinačno, ne treba ispustiti iz vida da ih se uključuje u širu sliku Crkve koja sudjeluje u pomirenju. Izgradnja svijesti da grijesi imaju individualne i zajedničke posljedice potiče vjernike da izbjegavaju grijeh i brinu se za dobro drugih na zajedničkom hodu vjere (Hamelin 1980, 53-54).

Ovdje nije moguće iscrpno prikazati teološku viziju grijeha zastupljenu u liturgijskim tekstovima sakramenta pomirenja, ali je moguće istaknuti nekoliko aspekata odnosa Krista i grešne zajednice koji je usmjeren prema obraćenju i punini zajedništva s Bogom. Današnja teološka promišljanja predstavljaju grijeh kao odbijanje povijesno-spasenjskog događaja, koji se manifestira u prijestupu moralnog zakona, negiranju Krista i milosti Duha Svetoga. U svakom činu grijeha ne prepoznaje se Kristovo djelo spasenja i odbija se novi život u Kristu po Duhu Svetom koji je primljen u sakramentu krštenja. U procesu obraćenja treba postati vidljivije da grijeh nije samo jedan čin ili gesta, nego duboka tendencija koja određuje cijeli niz radnji koje očituju takvo unutarnje raspoloženje (Ginami 1999, 29-31). Grijeh koji otkriva neautentično čovjekovo stanje može se razumjeti jedino promatrajući Krista kao novog čovjeka unutar povijesno-spasenjskih događaja. Stoga sakrament pomirenja može čovjeku u suvremenim krizama ponovno otkriti smisao grijeha i shvaćanje dubokih zahtjeva iskrenog obraćenja i povratka u zajedništvo s Bogom i Crkvom. Grijeh je zatvaranje pred Božjim milosrđem i negiranje vlastite autentičnosti, unutarnje transformacije i života u Kristu (Mazza 2001, 103). U konačnici postaje odbijanje ljubavi prema Bogu i bližnjima te prekida dinamizam rasta započet Kristovim vazmenim otajstvom. Bog je posljednji čin obraćenja pa na tragu Kristove ljubavi pojedini čini ljubavi u životu vjernika postaju pravi čini obraćenja i obnove života u Kristu koji je narušen grijehom (Florio i dr. 2003, 20).

3.2.2. Božje milosrđe

Polazište obnovljene teologije za razumijevanje sakramenta pomirenja je milosrdni Očev plan kojim Bog želi pomiriti ljudski rod sa sobom u Kristu. Sakrament pomirenja postaje stoga kontinuiran podsjetnik na Božje milosrđe i obnova povijesno-spasenjske dinamike u kontekstu slavlja. Potreba za pomirenjem upisana je u povijest spasenja kao dio ljudskog stanja u ovozemaljskom životu. Prije Kristova navješćaja poziv na pomirenje stigao je s propovijedanjem starozavjetnih proroka i Ivana Krstitelja po kojima je odzvanjao Božji poziv na pokoru. Isusov poticaj na obraćenje uključuje vjeru u evanđelje, napuštanje grijeha i svesrdno obraćenje Bogu. Tako se ocrtavaju jasni i konstitutivni elementi čovjekova pomirenja s Bogom. Uz poziv na obraćenje, Isusovo djelo pomirenja uključuje i njegovo prihvaćanje grešnika do te mjere da ih je pomirio s Ocem, prevladao logike zla i omogućio dar Božjeg milosrđa (Florio i dr. 2003, 26). Otajstvo Krista koji ljude pomiruje s Bogom oslobađajući ih grijeha nastavlja se u Crkvi. Povijest spasenja dostiže svoj vrhunac u vazmenom otajstvu, ali se ne zaustavlja samo u spasenjskim događajima Kristova života, nego je Božje milosrđe i dalje prisutno i djelotvorno u životu Crkve. Anamnetska dimenzija slavljenja pomirenja sadrži te navedene elemente i aktualizira ih u obrednoj dinamici. Čovjek je po naravi nestrpljiv i želi odmah opipljive rezultate, no za obraćenje je potrebno puno vremena. Autentično čovjekovo obraćenje iziskuje produženo vrijeme molitve, slušanje Božje riječi i ustrajne pokušaje za promjenom (Ginami 1999, 32). Božje milosrđe je stoga različito u odnosu na čovjekove kriterije. Obilježje Božjeg oprosta nije toliko u zaboravljanju nezahvalnosti i nevjernosti grešnika prema Savezu s njime već prihvaćenom u krštenju, nego je to primanje oprosta i sakramentalne milosti, obnova vjernikova života i egzistencije u svim dimenzijama i odnosima (Colombo 2005, 713).

3.2.3. Poziv na obraćenje

Obraćenje u širem životnom kontekstu, istaknuto u obrednoj dinamici sakramenta pomirenja, potrebno je aktualizirati u pastoralnom djelovanju Crkve. Sakramentalni model pomirenja nužno je smjestiti u širi pokret pokore, sposoban potaknuti djelovanje Crkve i nadahnuti sve crkvene vidljivosti, strukture i poslanje (Colombo 1983, 574). Obraćenje se ne može jednostavno definirati kao ispravljanje pojedinih djela ili gesta, nego kao promjena unutarnjeg čovjekova raspoloženja kojom se vjernik ponovno okreće i vraća u zajedništvo s Bogom. Obredna dinamika i sakramentalno pomirenje pomažu da se takav stav posti-

gne i istinski započne promjena vjernikove grešne stvarnosti. Pokornik je onaj koji se obraća od grijeha, gleda i sudi svoju prošlost prema Kristovoj mjeri i otkriva u životu ono što nije autentično, odbacuje sve što je neprikladno, i kaje se za svoje grijeha (Šaško 2000, 20). Ne radi se o osjećaju, o psihološkoj patnji, osjećaju krivnje, nego o vrednovanju kroz prizmu vjere onoga što je dobro i pravedno ili pogrešno. Obraćanje iziskuje obnovu onoga što je uništeno grijehom, zahtijeva integraciju osobe u ponovno uspostavljenu harmoniju i u novu dinamiku zajedništva s Bogom i kršćanskom zajednicom. Obraćanje je također manifestacija darovanog oprosta i milosti pomirenja kao dara Duha Svetog, koji ponovno nastanjuje osobu (Ginami 1999, 37). Grijeh je s druge strane odbacivanje Krista, udaljavanje od svijeta i Crkve kao zajednice vjernika. Okretanje je samom sebi, što je najveći izvor krizâ jer vjernik gubi darovanu slobodu i milost, što dovodi do nereda i neprijateljstva s vanjskim svijetom. Obraćanje je ponovno rađanje darom Kristova života, oslobađanje je ne samo od zakona nego postaje mogućnost ponovnog približavanja Bogu. Obraćanje je istinska promjena, ponovno je uspostavljanje dijaloga s Bogom, Kristom, Crkvom i svijetom. Metanoja, kako je već shvaća Novi zavjet, najprije je Božji dar i milost na koje vjernik odgovara stavom prihvatanja ili odbijanja. Prihvatanje obraćenja ne označava žalost i pokornička djela, nego razbuđuje osjećaj radosti i usmjeruje život prema Božjoj volji (Ginami 1999, 39).

3.2.4. Uloga zajednice

Nakon duge tradicije individualnog karaktera sakramenta i pojedinačne ispovijedi obnovljeni *Red pokore* omogućuje da sakrament ponovno postane slavlje cijele Crkve. Sakrament treba biti slavljen u kontekstu kršćanske zajednice kako bi ostvario puninu sakramentalne djelotvornosti. Slavlje pomirenja ima performativno značenje jer omogućuje da se u trenutku pomirenja ostvaruje povijest spasenja i da Bog u srcu kršćana realizira djelo obraćenja. U slavlju Bog je subjekt, ali neodvojen od kršćanske zajednice koja slavi. Pokornik u slavlju živi dinamiku i iskustvo prepoznavanja vlastita stanja grešnosti i grijeha, ali istodobno i otvorenost daru obraćenja, milosrđa i oproštenja. Slavlje uvodi u otajstvo, kako bi ga Bog djelotvorno ostvario u toj prisutnosti. Liturgijsko slavlje je stoga snažan trenutak metanoje, odnosno obraćenja, prepoznavanja i priznavanja Božje vjernosti i prihvatanje oproštenja u znaku odrješenja (Crnčević i Šaško 2009, 236). Sakramentalni događaj nije tek govor i rasprava o grijehu i oproštenju, nego je događanje oproštenja, pokazuje potrebu da takav stav obraćenja obilježava cjelokupnu kršćansku egzistenciju. Obnovljen obred promatra

pomirenje kao dar ponovne uspostave zajedništva. Nije samo individualni čin duhovnog ozdravljenja, nego je potrebno osvijestiti božanski izvor pomirenja i smjestiti ga u eklezijalni okvir, prema teološkom tumačenju *pax cum Deo in Ecclesia*. Sakrament pomirenja »popravlja ili ponovno uspostavlja bratsko zajedništvo koje je grijeh nagrizaو ili prekinuo, pa se u tom smislu kaže kako sakrament ne ozdravlja samo onoga koji je opet primljen u crkveno zajedništvo već ima životvoran učinak također na život Crkve koja je zbog grijeha jednog od svojih članova trpjela« (Tamarut 2009, 590). Kršćanska je zajednica stoga pozvana pratiti pokornika na putu obraćenja jer Crkva time ne ispunjava samo čin milosrđa, nego svijetu naviješta vlastito otajstvo. Vjernik koji griješi jest sama Crkva koja griješi. Zajednica svojom blizinom pokorniku pokazuje blizinu sama sebi i tako očituje svoju dimenziju grešnosti i svetosti (Šaško 2000, 26).

Slavlje pomirenja usmjereno je prema zajedništvu, i nije ga moguće zado-biti i živjeti u potpunosti izvan eklezijalnog okvira. Nužno je da Crkva kao zajednica vjernika u svome poslanju bude prepoznata kao sakrament pomirenja, znak i instrument pomirenja čitava ljudskoga roda. Sakrament pomirenja je trajni izvor pomirenja Boga s ljudima po kojem Kristovo vazmeno otajstvo čisti od grijeha, koji i nakon krštenja ranjavaju pojedinog vjernika i Crkvu (Mazza 2001, 88). U pastoralnom se djelovanju ne smiju zanemariti zajednička sakramentalna i pokornička slavlja koja pripremaju za pojedinačnu ispovijed i navještajem Božje riječi oblikuju crkveno zajedništvo. Zajednička slavlja bolje nego pojedinačna priprava za individualnu ispovijed očituju nekoliko temeljnih stvarnosti kršćanskog pomirenja. Na prvom mjestu, Crkva je zajednica u kojoj se događa pomirenje Boga s ljudima, u Isusu Kristu i u snazi Duha Svetoga. Božja riječ je živa riječ koja se aktualizira u slavlju i ne može se svoditi na jednostavno čitanje teksta Svetoga pisma. Na kraju, molitva sjedinjuje kršćansku zajednicu u zazivanju, molbi i zahvali. Zajedničko slavlje jasnije izražava istinu da pomirenje nije samo ispovijedanje grijeha nego i ispovijest vjere, uobličena u slavlje. Dinamika slavlja dokida individualizaciju i iziskuje zajedništvo u vjeri. U zajednici se događa međusobno prihvaćanje, slušanje Božje riječi, prepoznavanje Božjega milosrđa, ispovijedanje grijeha i prihvaćanje oprostjenja da bi zajednica postala radostan svjedok milosrđa (Crnčević i Šaško 2009, 237).

4. Nadilaženje krize sakramentalnosti

4.1. Pomirenje i obnova krsne milosti

Pomirenje je sakramentalni događaj koji proizlazi iz Božjeg milosrđa. Dakle, ne radi se samo o jednostavnoj promjeni vjernikova ponašanja. Čovjek, koji se

odvojio istočnim grijehom od Boga, ne može sam primiti milost i otvoriti se ponovno božanskom životu, nego je potrebna Kristova otkupiteljska snaga. Tako se i vjernik koji se odvojio grijehom od Boga i izgubio krsnu milost treba okrenuti sakramentalnom djelovanju slavlja pomirenja. Poveznica između krštenja i pomirenja jasno je istaknuta u sakramentu: samo Bog oprašta grijehe i obnavlja krsno dostojanstvo, ali u eklezijalnom kontekstu po ministerijalnom službeniku. Crkva je otajstvena zajednica Kristova tijela, stoga je cijela kršćanska zajednica uključena u pomirenje jednoga svojeg člana koji se grijehom od nje odijelio (Kunzler 2020, 390). U odnosu na prijašnje shvaćanje, konačna svrha sakramenta pomirenja nije odrješenje, nego obraćenje i proslava Boga u zajedništvu vjernika. Preuređeni obrednik promijenio je obredni okvir, ali je potrebno otkriti i novu životnost jer sakramenti inicijacije i pomirenja još uvijek se ne promatraju u sadržajnoj i teološkoj povezanosti. U gubitku takve poveznice, kakvu se primjećuje u prvim kršćanskim stoljećima, dolazi do krize sakramentalnosti u slavlju pomirenja. Obnova slavlja pomirenja treba postati pokušaj odgovora na današnje izazove, a sakramentalnu krizu treba nužno nadići, usmjerujući pomirenje prema temeljima, odnosno sakramentima inicijacije. Ako se zapostavi činjenica da je sakrament krštenja prvo obraćenje, onda i slavlje pomirenja gubi svoje sakramentalno značenje (Šaško 2000, 56). Krštenje i pomirenje dva su sakramenta obraćenja. Riječ je o sakramentima kojima Krist želi sklopiti savez s ljudima i obnoviti ga u trenutku kada je savez kompromitiran. Krštenjem se ulazi u savez, a pomirenje omogućuje obnovu izgubljenog saveza. Sakrament krštenja primaju osobe koje nisu krštene, a pomirenje slave oni vjernici koji su već dijelom saveza. Krštenje se ne može ponoviti jer je krštena osoba postala novo stvorenje, ne treba se ponovno rađati, iako vjernik često ne cijeni svoje dostojanstvo kao novog čovjeka. Pomirenje se može ponoviti svaki put kada pokornik želi na dublji način ostvariti savez s Bogom. Time se otkriva usmjerenost sakramenta pomirenja prema krštenju i naglašava se njegova sakramentalna djelotvornost: pomirenje oživljava krsni karakter, osigurava novu milost i povratak na stanje postignuto u krštenju (Crnčević i Šaško 2009, 207-208).

4.2. Pomirenje i euharistijsko zajedništvo

Današnji vjernik još uvijek promatra odnos pomirenja i euharistije kroz juridički okvir. Pristupa pojedinačnoj ispovijedi da može primiti pričest za vrijeme euharistije. Tamo gdje je takvo poimanje nadvladano, nije često uspostavljena neophodna teološka poveznica koja ponovno pristupanje euharistiji

promatra kao vrhunac ponovnog prihvaćanja krštenog grešnika. Božje oprostjenje, pomirenje s Crkvom i povratak euharistiji nerazdvojni su u izgradnji novog vjerničkog stava koji teži prema euharistijskom zajedništvu. Cilj slavlja pomirenja je obnoviti grijehom narušenu milost u krštenom grešniku koji je raskinuo crkveno zajedništvo jer nije prihvatio i živio susret s Božjom riječju i zajedništvo s Kristom. Svrha pomirenja je da vjernik može istinski slaviti Kristovu žrtvu u euharistijskom zajedništvu Crkve (Colombo 1983, 571). Za nadilaženje krize sakramentalnosti danas je potrebno sakrament krštenja i pomirenja promatrati još tješnje u njihovu odnosu prema euharistiji. Pobjeda krštenja nad grijehom postiže se sudjelovanjem u Kristovoj smrti i uskrsnuću i potpuna je s obzirom na grijeh prije krštenja. Međutim, još uvijek ostaje borba da se ne padne ponovno u grijeh i da se može ustati nakon pada. Euharistija je sakrament koji naglašava pomirbenu vrijednost slavlja kao žrtve za oprostjenje grijeha. Slavlje euharistije ne čini sakrament pomirenja suvišnim, nego su dva sakramenta usko povezana. Kršćanin u stanju grijeha koji Bogu pristupa iskrenog srca i čvrste vjere kao plod euharistijske žrtve od njega dobiva milosni dar koji vodi sakramentu pomirenja, što je ujedno i njegov najučinkovitiji izraz. Na kraju, shvaća se jasnije značenje sakramenta pomirenja. Za oslobađanje od grijeha nakon krštenja sakramentom pomirenja ponovno se prima izgubljena milost i pomiruje s Bogom. Sakrament pomirenja može se tako bolje i potpunije razumjeti jer služi za čuvanje i čišćenje, za trajno njegovanje i produbljivanje životnog zajedništva koje je Bog izgradio s čovjekom u sakramentima inicijacije, posebice u euharistiji (Tamarut 2009, 588).

Odvajanje obreda od života manifestira se na poseban način u kršćanskom slavlju pokore i pomirenja. I najbolja liturgijska slavlja u opasnosti su da se ne povežu sa svakodnevnom egzistencijom i ne uspiju potaknuti pokornike na stvarna djela i usmjeriti na euharistijsko zajedništvo. Veza između slavlja i života treba se sačuvati i produbiti ističući komplementarnost i uzajamnu interakciju. Slavlje pomirenja treba se otvoriti konkretnom i svakodnevnom pomirenju s bližnjima i u tom je smislu iskustvo stvarnog pomirenja priprema za autentičnije slavlje euharistije. Kronološki slijed možda nije toliko važan, ono što se ističe jest da jedno slavlje upućuje na drugo. Međutim, slavlje se ne iscrpljuje u funkcionalnom aspektu, nego svoj vrhunac ima u obraćenju i proslavi Boga. Slaviti pomirenje znači slaviti i veličati Boga koji je izvor i darivatelj svakog puta obraćenja, oprosta i pomirenja. Sakrament obraćenja i pomirenja tako je u uskoj vezi sa životom obraćenja koji se živi u euharistijskom zajedništvu i ne može se jednostavno svesti na obred. Sakrament pomirenja blisko je povezan i s pokorničkim praksama, bilo da se na njih gleda kao na tradicio-

nalna asketska sredstva za postizanje vlastite unutarnje ravnoteže kako bi se čovjek u potpunosti predao Bogu ili kao na moderne oblike prihvaćanja odgovornosti za služenje tuđim potrebama. Sakrament i krepost pomirenja još su jednom tijesno povezani kao što su bili u prvim kršćanskim stoljećima te se danas promatraju kroz njihovu usmjerenost prema euharistiji i suvremenom poslanju Crkve (Dallen 1986, 292).

Zaključak

Sakrament pomirenja promatra se kao vrhunac Božje ljubavi i milosrđa prema čovjeku očitovan u otajstvu Kristove smrti i uskrснуća po čemu je Otac pomirio svijet sa sobom. U sakramentu pomirenja kao nastavku te spasenjske povijesti ističe se uloga Duha Svetog u oproštenju grijeha te se naglašava eklezijalni karakter sakramenta jer se pomirenje s Bogom slavi i ostvaruje po službi Crkve. Pred izazovima suvremenih kriza sakrament pomirenja može postati odgovor na čovjekov povratak autentičnosti kršćanskog života. Nije potrebno tražiti apstraktna rješenja, nego otkriti vrijednost i snagu liturgijskog slavlja pomirenja, kako ističe konstitucija *Sacrosanctum Concilium*. Vjernik »per ritus et preces« svjesno i djelatno sudjeluje u slavljenu otajstvu (Drugi vatikanski koncil SC, 2008, 48). Čovjek je stvoren na sliku Božju, a bit njegove kršćanske egzistencije ostvaruje se u životvornom odnosu s Bogom. U prostorno-vremenskim koordinatama zemaljskog života susret s Bogom ostvaruje se na najsavršeniji i najintimniji način u slavlju euharistije. Čovjek koji se otuđio i zatvorio u vlastite strahove, samodostatnost i grijeh ne živi euharistijsko zajedništvo s Bogom i kršćanskom zajednicom. Međutim, u kršćanskom slavlju pomirenja vjernik može susresti oprost kao nezasluženu milost i Božje milosrđe koje potiče njegovo obraćenje. Jedan od prvih koraka je prihvaćanje dinamike pokore i pomirenja koja već označava prepoznavanje vlastita stanja grešnosti. Time vjernik može u sakramentu pomirenja ponovno otkriti smisao grijeha i shvaćanje dubokih zahtjeva iskrenog obraćenja, povratka u zajedništvo s Bogom i obnavljanja kršćanskog zajedništva kroz prihvaćanje poziva na svetost.

U povijesnom razvoju sakramenta i u sadašnjem obrednom ustroju mogu se pronaći mnogi važni liturgijski i obredni naglasci koji vjernicima, pred izazovima današnjih kriza, mogu donijeti dar Božjeg milosrđa i egzistencijalnu životnu promjenu. Od iznimne je važnosti te naglaske aktualizirati i ispravno vrednovati u današnjem pastoralnom djelovanju Crkve. Sakrament pomirenja je odgovor na grijeh i zlo, koji predstavljaju čovjekovo zatvaranje

u odnosu i komunikaciji s Bogom. Grijeh nije samo osobna stvarnost nego je uvreda Bogu i postaje rana unutar Crkve. Stoga se pokornik pomiruje i s Bogom i s Crkvom te čitava kršćanska zajednica sudjeluje u pomirenju svojih članova. Time vjernik obnavlja izgublenu krsnu milost i vraća se u euharistijsko zajedništvo cijele Crkve. Dakle, slavlje pomirenja usmjereno je prema zajedništvu i nije ga moguće zadobiti i živjeti u potpunosti izvan eklezijalnog okvira. Božji oprost ne ograničava se samo na obnavljanje prethodnog stanja milosti nego je izraz milosnog i nezaslužnog spasenja koji otvara obnovljenu dimenziju života. Najveći plod Božjeg milosrđa može biti obraćenje i pokora kao poziv grešniku da promijeni vlastiti život i vrati se u zajedništvo s Bogom. Sakrament pomirenja tako može postati ispovijest vjere i obraćenja kao način trajnog poniranja u novost darovanog života.

Popis literature

- Belli, Manuel. 2020. Questioni liturgiche e antropologiche nel tempo di Internet. I social media e i riti cristiani. *Ecclesia orans* 37/1: 47-72.
- Bracchi, Remo. 1991. »Multitudo misericordiam«. Ricchezza del vocabolario penitenziale nell'«Ordo Paenitentiae». *Rivista liturgica* 78/5: 473-506.
- Brunk, Timothy. 2018. Consumer Culture and Sacramental Reconciliation. *Worship* 92/3: 337-360.
- Caspani, Pier Paolo. 2017. La penitenza. Sacramento normale o eccezionale? *Rivista liturgica* 104/4: 395-403.
- Colombo, Adele. 2005. Liturgia del perdono. Azione umana e divina nel sacramento. *Rivista liturgica* 92/5: 702-714.
- Colombo, Gianni. 1983. Prassi pastorale-rituale del sacramento della Penitenza. Lettura dei dati della ricerca da parte di un teologo liturgista. *Rivista liturgica* 70/4: 565-574.
- Crnčević, Ante i Ivan Šaško. 2009. *Na vrelu liturgije. Teološka polazišta za novost slavljenja i življenja vjere*. Zagreb: Hrvatski institut za liturgijski pastoral.
- Dallen, James. 1986. *The Reconciling Community: The Rite of Penance*. New York: Pueblo Publishing Company.
- Drugi vatikanski koncil SC. 2008. *Sacrosanctum Concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (4. XII. 1963.). U: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Florio, Mario, Samuangala Raymond Nkindji, Giampaolo Cavalli i Renzo Gerardi. 2003. *Sacramentaria speciale II. Penitenza, Unzione degli infermi, ordine, matrimonio*. Bologna: Edizioni Dehoniane.
- Ginami, Luigi. 1999. *Il Sacramento della Riconciliazione. Nel cammino di conversione*. Casale Monferrato: Edizioni Piemme.
- Hamelin, Léonce. 1980. *Reconciliation in the Church. A Theological and Pastoral Essay on the Sacrament of the Penance*. Collegeville (MN): The Liturgical Press.

- Hrvatska biskupska konferencija. 2008. *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici*. Zagreb: Glas Koncila.
- Ivan Pavao II. RP. 1996. *Reconciliatio et paenitentia. Pomirenje i pokora. Apostolska pobudnica o pomirenju i pokori u današnjem poslanju Crkve* (2. XII. 1984.). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jérusalem«. 2004. Prijevod: Stari zavjet (osim Petoknjižja i Psalama): na temelju rukopisa Antuna Sovića; Petoknjižje: Silvije Grubišić; Psalmi: Filibert Gas; Novi zavjet: Bonaventura Duda i Jerko Fućak. Uredili: Adalbert Rebić, Jerko Fućak i Bonaventura Duda. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Johnson, Lawrence Joseph. 2009. *Worship in the Early Church. An Anthology of Historical Sources*, I. Collegeville (MN): The Liturgical Press.
- Kunzler, Michael. 2020. *Liturgija Crkve*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Maggioni, Bruno. 1967. Peccato, misericordia di Dio e conversione. Temi biblici per la comprensione del sacramento della Penitenza. *Rivista liturgica* 54/5: 549-572.
- Mazza, Enrico. 2001. *La celebrazione della penitenza. Spiritualità e pastorale*. Bologna: Edizioni Dehoniane.
- McIntyre, Lee. 2018. *Post-Truth*. Cambridge (MA): The MIT Press.
- Nocent, Adrien. 1986. Il sacramento della penitenza e della riconciliazione. U: Anscar J. Chupungco (ur.), *Anamnesis*, 3/1. *La Liturgia, i sacramenti. Teologia e storia della celebrazione*, 135-203. Casale Monferrato: Marietti.
- Pieri, Francesco. 2017. La prassi penitenziale nella Chiesa antica. I presupposti e gli inizi. *Rivista liturgica* 104/4: 429-445.
- Rimski obrednik RP. 2009. *Red pokore*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Rituale Romanum OP. 1974. *Ordo paenitentiae. Editio typica*. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Rituale Romanum RM. 1614. *Rituale Romanum. Editio Princeps (1614). Edizione anastatica*. Sodi Manlio i Flores Arcas Juan Javier (prir.). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Santantoni, Antonio. 1998. Riconciliazione. U: Anscar J. Chupungco (ur.), *Scientia liturgica. Manuale di Liturgia, IV. Sacramenti e sacramentali*, 115-175. Casale Monferrato: Edizioni Piemme.
- Šaško, Ivan. 2020. *O slavlju sakramenta pomirenja*. Zadar: Hrvatski institut za liturgijski pastoral.
- Tamarut, Anton. 2007. Teološko-pastoralna aktualnost sakramentalne ispovijedi. *Bogoslovska smotra* 77/3: 695-726.
- Tamarut, Anton. 2009. Povezanost sakramenata ozdravljenja i služenja sa sakramentima kršćanske inicijacije. *Bogoslovska smotra* 79/3: 583-602.
- Tymister, Markus. 2020. La pandemia. Sfide nuove per la liturgia – più domande che risposte. *Ecclesia orans* 37/1: 187-192.
- Valli, Norberto. 2017. Il sacramento della Penitenza. La prassi celebrativa a confronto con il rituale. *Rivista liturgica* 104/4: 407-428.